

Filozofija i egzistencija: o nakani vraćanja filozofije na njezin autentični put

STJEPAN RADIĆ

Jedno od temeljnih obilježja suvremene filozofije jest njezino bavljenje čovjekovim postojanjem. Time je ona zadobila naziv egzistencijalna, odnosno u nekim inačicama filozofija egzistencije. Nekoliko je razloga povratka filozofije k razmatranju čovjekova postojanja: ponajprije, radi se o zasićenosti velikim sustavima, poput primjerice hegelovskoga, koji u pokušajima zadobivanja dovršenih i gotovih spoznaja o totalitetu, zaboravljaju čovjeka u njegovoj konkretnosti. Daljnji razlog valja tražiti u pokušaju legitimiranja filozofije u odnosu na ostale znanosti i znanstvene discipline, koje su u svojoj parcijalnosti čovjeka postavile objektom svojega istraživanja, stavljajući tako pred filozofiju izazov novoga i cjelovitoga govora o čovjeku i o njegovu postojanju. Konačno, snažan zamah, koji ujedno možemo označiti i konkretnim povodom bavljenja čovjekovom egzistencijom u njegovoj povijesno-društvenoj danosti, jest kolektivno iskustvo velikih stradanja u 20. stoljeću, odnosno I. i II. svjetski rat, čime je pitanje smisla čovjekova postojanja isplivalo na površinu u čitavom njegovu opsegu. S obzirom na potonje, to više nije bilo tek pitanje slobodnoga filozofskog umovanja, već se nametnulo svom žestinom, kao neodgodivi zahtjev bavljenja pitanjem smisla čovjekova postojanja uopće.

Zasigurno, povijesne okolnosti uvjetovale su smjer i ostalim (humanističkim) znanostima, poput književnosti te primjerice teologije. Vezano uz potonju, holokaust je kao *terminus technicus*, čini se, najradikalnije postavio teodicejsko pitanje upravo teologiji, tako da se njoj 'osobno' počelo spočitavati ima li uopće smisla govoriti o Bogu nakon ove katastrofe za čovječanstvo i za svijet u svakom pogledu? Teologija je, kao uostalom i filozofija, pitanje morala preuzeti kao svoje vlastito, pokušavajući s njim izići na kraj, na različite načine. Čini se da se od šoka ni do danas nije potpuno oporavila. Štoviše, tlo pod nogama sada joj potresa postmoderna u svim svojim inačicama, posebice onim moralno-spoznajno-

ga relativizma. Ipak, i onkraj površnoga optimizma, valja nam ići naprijed uzdignute glave te i teologijom osmišljavati svijet i život u kojem se nalazimo. Jer, teologija, i s njom evanđelja, jesu, istina, govor o Bogu, ali u isto vrijeme i govor o čovjeku i o njegovu smislu.

Vratimo se filozofiji. Što je s njom, ili bolje što je ostalo od nje, s obzirom na egzistencijalizam? Je li ona, suočena s pitanjem (čovjekova) besmisla uspjela očuvati svoj izvorni put promišljanja o svim aspektima toga postojanja, objedinjujući na taj način sve druge znanosti i pravce? Ili je postala tek *ancila* drugim znanostima, poglavito kada one dođu do svojega ruba – krajnja pitanja fizike, neuroznanosti, itd.? Čini se da je potonje na djelu. Međutim, priznanje postojećega stanja nikako ne znači mirenje s istim. Štoviše, zadaća je istinskih filozofa (i k tomu teologa) uvijek i iznova vraćati filozofiju (i teologiju) na njezin izvorni, autentični put, ne obazirući se na predbacivanja (ali i prijetnje njezina ukinuća na sveučilištima) vezana uz pitanje je li dovoljno korisna, odnosno učinkovita, budući da ne polučuje rezultate na onakav način kako to čine ostale znanstvene discipline.

Tako, onkraj ispraznog i lažnog nadmudrivanja – napast je to koja je filozofiju pratila od njezinih početaka – koje ništa ne košta i kojemu je cilj bijeg u idilu umovanja, filozofiju se kao specifičan pristup svijetu mora uvijek i iznova vraćati na put odgovornoga i zauzetoga mišljenja koje u konačnici nema svrhu samo u sebi, već u bitnom osvjetljava tamu neznanja, stavljajući se time nasuprot ne samo neistini, već i površnosti, banalnosti, trivijalnosti... Jer, ne treba biti velik filozof da bi se utvrdilo da je danas na djelu pravi 'teror trivijalnog' (M. Solar). Lagodno i ugodno življenje, koje ne propituje previše, postalo je općevladajuća matrica svijeta u kojemu živimo. U suvremenosti se ono postavlja na najradikalniji način nasuprot žrtvi (u svakom pogledu), te nadalje nasuprot brizi, tjeskobi te pozitivnom (poticajnom) strahu pred egzistencijom. Potonje se doživljava porocima kojih se teret nastoji pod svaku cijenu osloboditi jer su smetnja već spomenutoj lagodnosti i bezbrižnosti. Tako shvaćene (briga, tjeskoba, pozitivni strah) postaju samo problem, a ne prilika plodonosnoga i misaonoga suočavanja s vlastitim jastvom, kao i postojanjem uopće, ono dakle za što ih je filozofija od svojih početaka držala.

S obzirom na filozofiju egzistencije upravo su spomenuti fenomeni ono 'filozofsko trunje' koje nikako ne bismo smjeli olako bacati u smeće. Jer, ako se bolje zagledamo, među trunjem redovito je i nešto vrijedno: zagubljeni komad zlata u obliku prstena koji sa sobom nosi bogatu intimnu povijest, dugme koje će nam baš dobro doći, spajalica koju smo dugo tražili itd... Istina i filozofija nosi dio odgovornosti olakog napuštanja ovih fenomena – brige, tjeskobe itd. Bezbrižno je dopustila, primjerice, da tjeskoba postane isključivo problem psihologije te nadalje psihijatrije i psihoterapije. Da ne bi bilo zabune: ovdje se ne radi o kritici spomenutih znanosti

(psihologije, psihijatrije, itd.) i njihovih hvalevrijednih doprinosa već o ukazu da, primjerice, tjeskoba nije fenomen na koji polažu pravo samo dotične znanstvene discipline već pravo 'filozofsko trunje' koje osobu i njen pogled, tj. spoznaju svijeta, čini cjelovitom.

Tu činjenicu uvidio je na poseban i njemu svojstven način danski filozof Søren Kierkegaard. Razmišljajući naglas s našim Dancem, možemo jednostavno ustvrditi: tko povremeno ne zadrhti, ne samo da ne zna što je istinski strah i tjeskoba, nego je i lišen autentičnoga suočavanja sa životom kao takvim, pri čemu u konačnici izostaje prilika uvida/spoznaje postajanja, egzistencije uopće. 'Strah i drhtanje' o kojem govori danski filozof, nisu stoga samo posljedica stanja, nego i uvjet kvalitativnoga spoznavanja te zatim i proživljavanja pojedinih situacija u životu, poglavito onih u kojima se donose odluke. Donijeti pak odluku, važnu odluku, nije ništa drugo do li preuzeti odgovornost. *Ovdje i sada*, uči nas ovaj Danac.

Prilozi što ih donosimo u ovom broju *Diacovensije* tiču se većma ovog filozofa, odnosno razmatranja njegove filozofske misli. Plod je to znanstvenoga kolokvija, održanog na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu, u ožujku 2015. godine, koji je bio posvećen upravo danskom filozofu. Svaki od priloga osvjetljava neki bitan aspekt Kierkegaardove filozofije, koji u svojoj jedinstvenosti nužno dotiče univerzalno ljudsko iskustvo, predstavljajući, svaki na svoj način, Sørenu Kierkegaardu filozofom *par excellence*. Ovo se ljudsko iskustvo nužno očituje u svojoj povijesno-geografskoj zadanosti. Tako, uz priloge o danskom filozofu, upućujemo na poseban način i na razmatranje austrijskoga teologa i filozofa H. Renöckla, koji kontekstualizira osobitosti europske duhovne i društvene povijesti 20. st., koja je pak, kako spomenusmo, u svojim povijesnim turbulencijama dodatno potaknula filozofijsko tematiziranje čovjekova postojanja, započeto još u 19. st. samozatajnim filozofom na sjeveru Europe, u glavnom gradu Danske.